

PREOCUPAREA DESPĂRȚĂMÎNTULUI ASTREI PENTRU RIDICAREA UNEI STATUI A LUI AVRAM IANCU LA HUEDIN

În istoria multimilenară a poporului nostru s-au înscris personalități care au cucerit tărîmul eternității, printre ele, la loc de frunte, situîndu-se și Avram Iancu. Pentru locuitorii depresiunii Huedinului Avram Iancu a devenit un nume de adevăr și legendă, faptele lui dovedind că iubirea de libertate și independență sînt sentimente supreme.

Ecourile pașilor lui se aud, parcă, și azi de la Traniș și Săcuiu pînă la Fîntînele, de la Poiana Horii pînă la Huedin¹. Locuri și oameni îi poartă numele-i de cinste, expresiile lui sînt folosite ca decizii fără echi-voc, sacrificiile lui sînt date drept exemple din generație în generație.

Asemenea considerente au stat în atenția Despărțămîntului Huedin al Astrei² care l-a cinstit prin evocări³, serbări populare ținute la Huedin, Beliș și Fîntînele⁴, precum și prin strădania de a-i ridica un monument, fie împreună cu alți eroi, fie numai lui.

La 28 noiembrie 1928 Comitetul Despărțămîntului Huedin a dezbătut problema ridicării unui monument al eroilor neamului la Huedin. În anul următor, pe ordinea de zi a ședinței comitetului, ținută la Morlaca, sub conducerea lui Aurel Munteanu se specifica: „Ridicarea monumentului eroilor la Huedin“, iar la punctul următor „Chestiunea comemorării lup-telor de la Fîntînele“.

Nu la multă vreme, Aurel Munteanu, președintele comitetului a tri-mis o adresă Consiliului comunal Huedin prin care cerea „un loc potrivit în piață pentru ridicarea monumentului eroilor“⁵. Printr-o altă adresă despărțămîntul „roagă pretorii din plasele Huedin, Călata, Crișu, să dea tot concursul pentru reușita serbării de la 1 decembrie și să dispună primăriilor să dea sprijin încasărilor de ajutoare prin colecte în scopul ridicării monumentului eroilor la Huedin“⁶. A doua zi trimite 38 liste de subscripție pentru monumentul eroilor⁷.

Conducătorii din Cluj ai Astrei anunță fruntașii de la Huedin că ar dori să organizeze la sfîrșitul lunii iunie un program-festival „ziua bă-trîneții“⁸, la Morlaca, dar Aurel Munteanu propune să se țină în 22 iunie

¹ S. Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1968, p. 107—109, 228—229.

² Înființat în 1899. Vezi N. Șteiu, „Sfătuitorul“ — publicație a Despărțămîntului Hida—Huedin al Astrei, în AMP, VIII, p. 675—679.

³ Dosarul nr. I al Despărțămîntului Huedin al Astrei, actele nr. 5, 7, 9.

⁴ Dosarul nr. I... actul nr. 19/1927 (Raportul comitetului, în care este pre-zentată serbarea de la Fîntînele și instalarea troiței cumpărată de familia Crișan din Mărișel.

⁵ Dosarul nr. I, actul nr. 28/1928.

⁶ Dosarul nr. I, actul nr. 29/1928.

⁷ Dosarul nr. I, actul nr. 30/1928.

⁸ Dosarul nr. I, actul nr. 3/1930.

la Beliş. Iuliu Hațieganu îi răspunde: „în urma interesului superior ce-l purtați acelei populații de moți, considerăm că data de 22 iunie 1930 este binevenită pentru un turneu de propagandă cultural-igienică în comuna Beliş⁹. Comitetul din Huedin lansează o invitație tipărită pentru „toți românii de bine și pe aceia cari se interesează de propășirea culturală, educativă-națională a poporului nostru să vină la serbările culturale de la Beliş (Bălcești) unde se va desfășura festivalul Ziua bătrîneții¹⁰. La această serbare au fost invitați învățătorii, profesorii, funcționarii, preoții, primarii, din 17 localități, precum și cadre de la universitatea din Cluj și oficialități județene. Profesorul universitar I. Chinezu a prezentat expunerea „Cîteva figuri marcante din istoria moților“, au urmat cîntece și dansuri populare, a avut loc premiarea bătrînilor venerabili, dar s-a dezbătut și problema continuării colectării de fonduri pentru monumentul eroilor din Huedin.

Pînă în 1935 au reușit să adune suma de 7036 lei pentru ridicarea monumentului. Între timp conducerea despărțămîntului a căutat un sculptor potrivit. Profesorul Solomon Suciuc a recomandat pe profesorul-sculptor Radu Moga de la liceul din Brad, care realizase deja nouă monumente, printre care, monumentul lui Avram Iancu de la Tebea, al lui Gheorghe Crișan din localitatea Vaca, monumentul unirii de la Lugoj și altele. Dintr-o însemnare a lui Aurel Munteanu rezultă că i-a cerut să realizeze o schiță a monumentului, care să nu depășească suma de 100.000 lei și care să reprezinte pe cele patru fețe pe Avram Iancu, Mihai Viteazul, Horea cu ortacii lui și eroii din 1914—1918¹¹. Sculptorul Radu Moga în scrisoarea de răspuns¹² comunică intenția de a executa monumentul; pe un soclu de piatră de Deva, să realizeze patru basorelieuri în bronz (a) dorobanții lui Mihai uciși mișelește, b) Horea, Cloșca și Crișan, c) Avram Iancu, d) eroii din războiul 1914—1918), acceptă lucrarea pentru suma indicată. Cere să se convoace comitetul în fața căruia să prezinte macheta în lut, iar scenele desenate în cărbune, precizînd că în șase săptămîni va executa lucrarea.

În aceste împrejurări, la adunarea generală din Ciucea ținută în 11 august 1935, la punctul al șaselea al ordinii de zi, cei prezenți dezbate problema ridicării monumentului, dar și nevoia realizării sumei necesare. Problema o reiau în ședința comitetului din 25 august, după care înaintază o adresă prefectului județului Cluj prin care cer permisiunea de a „lansa 500 liste de subscriere necesare pentru ridicarea unui monument al eroilor în piața Huedin, care să reprezinte pe Avram Iancu, iar pe laturi în bazorelieuri, pe prima, scene din lupta lui, pe a doua, Horea, pe a treia — 170 de dorobanți ai lui Mihai, uciși, pe a patra — scene din războiul mondial. Prefectul le răspunde că „listele de subscripție se eliberează de prefectura județului Cluj numai în urma ordinului dat de Ministerul Muncii și Prevederilor Sociale¹³, deci îi îndeamnă să se adreseze acestuia.

⁹ Dosarul nr. I, actul nr. 7/1930.

¹⁰ Dosarul nr. II, actul nr. 8/1935.

¹¹ Dosarul nr. II, actul nr. 5/1935.

¹² Dosarul nr. II, actul nr. 17/1935.

¹³ A. Gociman, *Măcelul de la Beliş, din 1918*, București, 1923.

Adunarea fondurilor devine o problemă tot mai grea, în august 1935 aveau doar 15.822 lei. La adunarea generală a despărțămîntului ținută la Beliş în 15 iulie 1936, după ce au comemorat pe cei 45 moți uciși la Beliş în noiembrie 1918 de bandele baronului Urmanczy¹⁴, au dezbătut și „Chestiunea ridicării unui monument în Huedin”¹⁵ și au propus apoi ca a doua zi să facă „un pelerinaj la Drăgoiasa (pădurea Scorușet), locul istoric unde a fost prins Horea și Cloșca... acolo se vor ține serbări, vor urma apoi cîntece, declamări și dansuri naționale precum și o serbare cimpească”¹⁶.

Membrii comitetului, după serbarea de la Poiana Horii, au căutat noi donatori, au organizat serbări cu încasări, au intervenit la Ministerul Muncii pentru a se aproba liste de subscripții. În raportul de activitate pe perioada 11 august 1935—19 iulie 1936 insistă iar, argumentînd: „Avem eroi naționali care au trecut prin Huedin, ca Horea și Iancu și cei 180 de dorobanți ai lui Mihai Viteazul, dintre care 170 au fost uciși¹⁷ în mod mișelesc și înmormîtați comun lingă biserica reformată”¹⁸, de aceea, după opinia conducerii despărțămîntului, la primul punct înscriu „Ridicarea unui monument al eroilor naționali în Huedin”, dar mai propun și în alte locuri, la Ciucea¹⁹, unde gărzile maghiare au chinuit în mod groaznic pînă i-au omorît pe cei 18 soldați români, pe colina numită Parincii, la Căpușul Mare pentru cinstirea voievodului Gelu²⁰ și la Beliş²¹. Cei prezenți la adunare sînt informați că Ministerul Muncii nici nu s-a sinchisit să le dea un răspuns, că pentru monumentul din Huedin au adunat suma de 20.000 lei, dar prin legea conversiunii s-a redus la 7046 lei, la care se adaugă 10.000 lei oferiți de consiliul orășenesc Huedin, că s-a luat legătura cu sculptorii Ion Vlasiu și Radu Moga, dar nu se poate începe lucrarea pînă cînd nu se mai adună fonduri. După doi ani, la adunarea generală ținută în Buteni în 21 mai 1938, la punctul al cincelea al ordinii de zi înscriau „Chestiunea ridicării a două monumente ale eroilor la Huedin și Ciucea”²².

Între timp conducerea despărțămîntului desfășoară activitate culturală, se țin expuneri, se organizează serbări, iar biblioteca prezintă și distribuie cărți. Dar deoarece țările cu regimuri fasciste își intensifică propaganda revizionistă, conducerea despărțămîntului organizează manifestări antirevizioniste, așa cum a fost demonstrația din 1 decembrie 1936, ori cea de la 1 decembrie 1938, la care s-a adoptat și o „Moțiune” cu caracter antirevizionist semnată de cei zece membri ai biroului adunării, în care se spune că dintre moți „au ieșit luptători care s-au sacrificat pentru dreptatea cauzei”²³ și pe care locuitorii zonei Huedinului vreau să-i cin-

¹⁴ Dosarul nr. II, actul nr. 21/1935.

¹⁵ Dosarul nr. II, actul nr. 18/1936.

¹⁶ Dosarul nr. III, actul nr. 4/1936.

¹⁷ Vezi N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1968, p. 356.

¹⁸ Dosarul nr. III, actul nr. 9/1936.

¹⁹ Vezi A. Gociman, *România și revizionismul maghiar*, Tip. Universul, 1934, p. 285.

²⁰ Potrivit tradiției la locul numit Chindărăi a fost ucis de o săgeată.

²¹ Vezi A. Gociman, *op. cit.*, la n. 19.

²² Dosarul nr. III, actul nr. 7/1938.

²³ Dosarul nr. III, actul nr. 16/1938.

stească așa cum se cuvine, printre altele ridicându-le un monument de veșnică amintire. Moțiunea spune răspicat: „În marea trîmbițare a revizionismului noi nu vedem decît tendințele unei aristocrații dornică de a-și redobîndi privilegiile pierdute”²⁴.

Problema ridicării monumentului în Huedin este urmărită în continuare. În 1939, printr-o adresă, conducerea despărțămîntului cere primarului Huedinului să prevadă sume în buget pentru ridicarea monumentului²⁵. Dar a intervenit odiosul dictat de la Viena prin care s-a răpit României nord-vestul țării. Huedinul a căzut sub prigoana horthystă, iar în data de 10 septembrie 1940 în timpul instalării „noii ordini”, președintele Despărțămîntului Huedin al Astrei, protopopul Aurel Munteanu a fost chinuit, batjocorit și ucis²⁶.

Ideea de a se ridica un monument închinat eroilor naționali a fost materializată abia în 1969. Pe un postament din granit a fost așezată statuia-bust, în bronz a eroului luptelor de la 1848—1849 — Avram Iancu, operă a sculptorului Romul Ladea. Privind-o nu-l vezi pe Avram Iancu în postura imortalizată de Barbu Iscovescu, cu căciula-i brumărie și în-cins cu pistoale la brîu, ci într-o altă ipostază, cu privirea încordată, cu mîna pe piept, repetînd parcă, pentru generațiile următoare cuvintele rostite în 1852 „Unicul dor al vieții mele e să-mi văd națiunea fericită, pentru care, după puteri am lucrat și pînă acum”²⁷.

NICOLAE ȘTEIU

LES ACTIONS DE LA FILIALE DE L'ASTRA POUR UNE STATUE D'AVRAM IANCU A HUEDIN

(Résumé)

Pour les habitants du département de Huedin, Avram Iancu est devenu un nom si aimé, que la Filiale de l'Astra l'a honoré par des fêtes et des conférences commémoratives et à partir de l'année 1928 ils ont essayé de trouver la somme nécessaire pour lui dresser une statue.

Dans ce but entre 1935—1936 on a entretenu une vaste correspondance avec les sculpteurs Radu Moga et Ion Vlasu, mais à faute d'argent le problème est temporairement attardé.

Par l'intervention de l'odieux dictat de Vienne à la suite duquel on a arraché le Nord-Ouest du pays, la ville de Huedin est tombée sous l'occupation horthyste.

Le problème de l'élévation du monument a été matérialisé en 1969, comme l'oeuvre du sculpteur Romul Ladea.

²⁴ Idem.

²⁵ Dosarul nr. III, actul nr. 10/1939.

²⁶ *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României*, București, 1935, p. 67.

²⁷ *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1964, p. 39.